

КРЕМЕНЕЦЬКІ СЕМІНАРИСТИ XIX СТ.: СТАТУС, МОНІТОРИНГ, РЕЙТИНГ

Назар БАГНЮК

Упродовж 1836 — 1902 років вони навчалися у тих самих корпусах колишнього Волинського ліцею, де навчаються нинішні студенти Кременецького педагогічного коледжу та Гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Однак кременецькі семінаристи XIX століття цікаві нам не стільки спільним місцем перебування (хоча дуже цікаво та корисно знати, хто два століття тому здобував знання в аудиторіях, де зараз навчаємось ми), скільки характером, змістом і формами навчання, стилем проведення вільного часу, та позанавчальними захопленнями. У цьому аспекті важливо визначити, якою була організаційно-нормативна система забезпечення життєдіяльності учнів Волинської духовної семінарії, яким був статус семінаристів як учасників навчально-виховного процесу та які вимоги ставились до них як майбутніх фахівців — діячів духовної сфери.

Особливий інтерес складають форми і методи навчально-виховного й адміністративно-дисциплінарного впливу на учнів семінарії, так як саме цей момент предметно формує і конкретно визначає рівень усвідомлення та якості виконання семінаристами своїх обов'язків з оволодіння специфічним світоглядно-духовним фахом. Такий підхід дає змогу провести паралелі, побачити спільне та відмінне у навчальному і позааудиторному житті однієї з категорій наших історичних попередників — семінаристів Волинської духовної семінарії XIX століття.

Даємо історичну довідку. Волинська духовна семінарія була заснована в 1797 р. і з того часу до 1825 р. розміщувалась у м.Острозі, згодом — в м.Аннополі (до 1835р.), а з 1836 р. — в м.Кременці. Маємо зауважити, що «Волинські єпархіальні відомості» дають недостовірну інформацію про переведення семінарії з Аннополя до Кременця: у «Відомостях...» зазначається, що Кременецький ліцей (Волинський ліцей у Кременці) «внаслідок польського бунту 1831р. був закритий», що не відповідає дійсності, бо Ліцей функціонував у своїх історичних корпусах до 1833 р., а семінарія «поселилася» в ці корпуси у 1836 р. Більше того, «Відомості...» називають Волинську гімназію та Волинський ліцей «кременецькими», хоч їхня офіційна назва зафіксована у царському указі про заснування гімназії, а згодом її перетворення в ліцей як Волинська гімназія і Волинський ліцей. Є пояснення тому факту, що в окремих джерелах називаються різні роки переведення семінарії з Аннополя в Кременець: 1835 і 1836. Справа в тому, що семінарія перебазувалася в ліцейні приміщення вже у квітні 1835 р., але офіційно її перехід на нове місце перебування завершився у 1836 р. Тому можна стверджувати: перехід Волинської духовної семінарії з Аннополя до Кременця розпочався у 1835, а завершився у 1836 р.

Обличчя кожного навчального закладу — це насамперед його учні, слухачі, студенти, у нашому випадку — семінаристи як учні Волинської духовної семінарії. Керівництво навчальних закладів і в позамісному столітті досить пильно слідкувало і турбувалося процесом поповнення учнівського контингенту. Традиційно, контингент учнів Волинської духовної семінарії формувалася з молоді Волинської губернії, тобто з населених пунктів нинішніх Тернопільської, Волинської, Рівненської та Житомирської областей. На статус слухача семінарії в першу чергу претендували випускники духовних училищ, що діяли на території губернії: Кременецького, Житомирського, Мелецького і Дерманського. На початок 1875/1876 н. р. до семінарії було зараховано 139 слухачів: 65 з них прийшли після закінчення Кременецького духовного училища, 27 — після Мелецького, 26 — після Дерманського, 19 — після Житомирського, а також 1 — з Варшавського та 1 — з Холмської гімназії. Таким чином, 46,8 % нового набору складали учні Кременецького духовного училища. Крім цього, відбулись і внутрішні переміщення серед семінаристів: 9 з них залишились на повторний курс, а 29 — переведені у старші класи тільки після відповідної переекзаменування.

Керівництво духовної семінарії мало широкі практичні можливості у справі підбору кандидатів на поповнення контингенту слухачів. Згаданий православний ча-

сопис «Волинські єпархіальні відомості» постійно публікував «Розрядні списки» учнів духовних училищ Волинської губернії, що склалися в липні місяці після завершення всіх екзаменаційних випробувань. У цих списках зазначався бал поведінки, середній бал за кожен із навчальних предметів і загальний бал успішності, згідно з яким учні розміщувались у згаданому списку. Список називався розрядним, бо учні духовних училищ включались до нього за рейтинговим принципом: перший розряд складали ті з них, які досягли найкращих показників у поведінці та навчанні, тобто мають, як правило, зразкову поведінку й абсолютну більшість відмінних оцінок з навчальних предметів. Щоб увійти до першого розряду і тим самим претендувати на вступ до духовної семінарії, випускник духовного училища повинен був мати не менше 75 % відмінних оцінок. Важлива деталь: близько третини учнів першого розряду випускного класу мали відмінні оцінки з усіх предметів і

перебували на домашньому утриманні.

Сучасні правила прийому до духовної семінарії значно відрізняються від тодішніх. Насамперед, вони не включають світських предметів, а з богословських вступники складають іспит зі Священної Історії, Основ православного віровчення, Богослужбового Статуту, Церковної історії, пишуть письмову роботу на церковно-історичні теми, виявляють знання 30 основних молитов, демонструють здатність до церковного співу та вільного читання богослужбових книг церковнослов'янською мовою. Сучасний вступник до семінарії представляє до 10 офіційних документів, в тому числі довідку про стан здоров'я, а в XIX столітті стан здоров'я вступника виясняв лікар семінарії перед початком вступних випробувань. З'явилась відмінність і в забезпеченні семінаристів: згідно з інформаційним листком про вступ до Почаївської духовної семінарії всі її учні повністю забезпечуються житлом і харчуванням.

зразкову поведінку.

Вступ молодих людей до семінарії здійснювався на основі Правил прийому, підготовлених Педагогічними зборами Правління семінарії та затверджених керівництвом Волинської єпархії. Стати семінаристами могли юнаки православної віри віком 14 — 16 років з усіх соціальних станів, які здобули відповідну базову освіту в навчальних закладах чи домашніх умовах. Допуск до вступних випробувань здійснювався після представлення всіх необхідних документів, доданих до заяви на ім'я ректора семінарії. Вступники мали виявити належні знання зі Священної історії Старого і Нового Заповіту, Катехизису, Пояснення Богослужіння з Церковним Статутом, російської, церковнослов'янської, латинської та грецької мов, географії, арифметики. Правила прийому включали стилістичний виклад програмового змісту дисциплін, визначений для вступних випробувань, а також перелік підручників, посібників, інших джерел, якими треба користуватися при підготовці до вступних іспитів. Правилами передбачалась можливість вступу до семінарії у старші класи за умови, що абітурієнт, окрім згаданих вище предметів, виявляє знання навчальних предметів попередніх класів. Випускник зі світської школи складав вступні іспити з богословських предметів, які входили до навчального плану духовних училищ, але не вивчались у світській школі. Зарахування здійснювалось за конкурсним принципом, згідно з кількістю набраних балів. У випадку рівності балів у двох чи більше претендентів на одне місце долю вирішував жереб. Зараховані до семінарії з урахуванням комплексу факторів розподілялися на 4 групи: семінаристи повного пансіонату (житло, харчування, одежа), пансіонату (житло і харчування), напівпансіонату (харчування); четверту групу складали семінаристи, що

Житомирського духовно-училищного з'їзду вказали на причину: відсутність у навчальних планах духовних училищ тих предметів, які винесені на вступні іспити до семінарії. І це в той час, коли у світських навчальних закладах такі предмети вивчалися. Проблема була вирішена позитивно.

Духовні училища регіону, тобто єпархії, у методичному відношенні підпорядковувались Волинській духовній семінарії. Так, Педагогічні збори Правління семінарії 25 жовтня 1874 р. висловили зауваження керівництву Кременецького духовного училища з причини затримки звітності щодо стану справ у цьому закладі. Потреба в такому звіті була актуальною, бо вступні іспити випускників училища до семінарії виявили низку недоліків у їх знаннях, що, у свою чергу, свідчило про упущення у навчальному процесі училища, про недоліки у роботі окремих його викладачів. У зв'язку з тим Правління семінарії прийняло рішення про перегляд списків учнів училища, допущених до випробувань для вступу в семінарію, і по цьому здійснило порівняння «стану училищ єпархії у навчальному відношенні та про упущення та недоліки в цій частині». За статистикою вступних випробувань, на вступ до семінарії претендували 73 випускники духовних училищ єпархії, а було зараховано лише 44. Керівництво училищ вважало причиною такого стану надмірну суворість і підвищену вимогливість членів екзаменаційних комісій, які склалися тільки з викладачів семінарії. Бажання навчатись у Волинській духовній семінарії виявили 25 випускників Кременецького духовного училища, 18 — Мелецького, 17 — Дерманського і 13 — Житомирського. Вступні випробування здійснювались з восьми предметів: Священна Історія, Катехизис, Пояснення Богослужіння з Церковним Уставом, географія, арифметика, російська, слов'янська, латинська і грецька мови. Екзаменаційна комісія семінарії визначила результати вступних випробувань кожного окремого вступника і здійснила аналіз вступних іспитів з кожного предмета і по кожному духовному училищу.

За статистичними даними, найкращий рівень підготовки показали випускники Житомирського духовного училища: вони виявились сильнішими від інших в шести із восьми дисциплін, передбачених вступними іспитами. Кременчани показали другий результат: у них найвищий бал з російської та слов'янської мов, другий показник з географії та арифметики, третій — з Катехизису, латинської і грецької мов, але найнижчі бали — зі Священної історії та Пояснення Богослужіння. 25 вступників-кременчан отримали шість оцінок «5», сорок — «4», сто тридцять — «3», двадцять чотири — «2». Як свідчать протокольні документи екзаменаційних комісій, учні Кременецького і Дерманського училищ були мало знайомими зі Священною Історією, Старим Заповітом, із Поясненням Богослужіння. Особливо низькі знання вступники показали з усіх мов. Екзаменаційні комісії здійснили змістовий аналіз помилок і недоліків у знаннях випускників духовних училищ, вказали на їх причини та шляхи усунення. Насамперед наголошувалося на необхідності суворого дотримання навчальних програм і вимог щодо їх виконання. Комісіями зроблено категоричний негативний висновок, який засвідчує принциповість підходу до інспектування та об'єктивність моніторингової роботи фахівців семінарії: «Підготовка до семінарського навчання, здійснена в минулому навчальному році духовними училищами, у багатьох відношеннях незадовільна, тому навчання в семінарії після такої підготовки не може бути успішним».

Фактично під духовно-освітнім наглядом Правління Волинської духовної семінарії перебували не тільки духовні, а й світські навчальні заклади. Цим забезпечувався належний офіційний фаховий вплив на морально-духовний зміст і соціально-політичну спрямованість навчального процесу, на педагогічну діяльність наставників цих закладів, а також на підготовку контингенту учнів для духовних училищ, семінарії і взагалі законослухняних громадян.

(Продовження на 20 стор.)